

Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej za produkt niebezpieczny – analiza warunków ubezpieczeniowych

Spis treści

- I. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorcy
- II. Przedmiot ochrony ubezpieczeniowej
- III. Definicja produktu w ubezpieczeniach OC
- IV. Definicja wprowadzenia produktu do obrotu w ubezpieczeniach OC
- V. Definicja szkody w ubezpieczeniach OC
- VI. Pojęcie „szkody seryjnej”
- VII. Zakres terytorialny
- VIII. Wyłączenia z zakresu ochrony ubezpieczeniowej
- IX. Wnioski

Streszczenie

W artykule przeprowadzono analizę dostępnych na rynku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej za wprowadzenie produktu do obrotu. Badania dotyczyły sposobu definiowania pojęć „prawa cywilnego” w ogólnych warunkach ubezpieczenia i wskazania niejasności terminologicznych. Przeanalizowano zakres ochrony ubezpieczeniowej, w wyniku czego możliwe było określenie czy jest on dostatecznie szeroki. Przegląd ogólnych warunków ubezpieczeń w tekście ma charakter praktyczny w celu oceny jakości, warunków i dostępności ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za produkt niebezpieczny.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność za produkt; produkt niebezpieczny; ubezpieczenie OC; ubezpieczenie OC działalności gospodarczej.

JEL: K13, K15, G22

I. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorcy

Odpowiedzialność za szkody wyrządzone produktem niebezpiecznym została wprowadzona do polskiego kodeksu cywilnego ustawą z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny¹.

* Doktorantka w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych i Społecznych, Uniwersytet Gdański; e-mail: aleksandra.gnas@phdstud.ug.edu.pl. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1379-9611>.

¹ Ustawa z dn. 2.03.2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (t.j. Dz. U. 2012 poz. 1225, obecnie nie obowiązuje).

Przepisy 449¹–491¹⁰ k.c. są wynikiem implementacji dyrektywy 85/374/EWG² opartej na metodzie harmonizacji całkowitej, w celu ustanowienia jednolitej regulacji w krajach należących do Unii Europejskiej. Ustawodawca unijny pozostawił margines swobody w wybranych kwestiach, jednak wspólnym mianownikiem dla państw członkowskich jest umieszczenie odpowiedzialności za produkt w reżimie odpowiedzialności deliktowej, opartej na zasadzie ryzyka. Ideą stojącą za uniezależnieniem odpowiedzialności wytwórcy produktów od winy było – jak wskazano w preambule ww. dyrektywy – stworzenie regulacji prokonsumenckiej poprzez „sprawiedliwe rozłożenie ryzyka tkwiącego w nowoczesnej technologicznie produkcji”. Również z tego powodu nie tylko producent może być zobowiązany do naprawienia szkody wyrządzonej przez produkt niebezpieczny; solidarnie z nim mogą odpowiadać wytwórcy surowca lub materiału, quasi-producenti (czyli podmioty podające się za producenta poprzez umieszczanie na produkcie swoich oznaczeń), importerzy i zbywcy.

Ze względu na fakt, że w dalszej części pracy analizowane będzie wyłącznie pojęcie „produktu” (bowiem to właśnie tym określeniem posługują się zakłady ubezpieczeń), należy pokrótce wyjaśnić czym jest „produkt niebezpieczny” oraz dlaczego ubezpieczyciele nie definiują tego pojęcia w OWU³. Produkt niebezpieczny w rozumieniu art. 449¹ § 3 k.c. to „produkt niezapewniający bezpieczeństwa, jakiego można oczekiwać, uwzględniając normalne użycie produktu”. Kryterium „oczekiwania” odnosi się do pożądanego przez społeczeństwo stopnia bezpieczeństwa dostępnych w masowym obrocie towarów. Z uwagi na niedookreślony charakter, w doktrynie wielokrotnie poruszano problem określenia poziomu owych oczekiwań konsumentów i posiadanej przez nich wiedzy na temat produktów. Często wskazuje się na konsumenta przeciętnego, czyli świadomego i krytycznego w stosunku do dostępnych na rynku produktów (Kuźmicka-Sulikowska, 2013), co jest zgodne z aktualnymi tendencjami orzecznictwymi Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Taki wzorzec konsumenta rozważnie wybiera interesującego go towary, samodzielnie posługując się dostępnymi informacjami i polega na słuszności swoich decyzji (Kunkiel-Kryńska, 2012). Taki wzorzec może trafnie być stosowany przy ocenie oczekiwań kupującego przedmiot w ramach umowy sprzedaży. W tym miejscu należy dodać, że odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez produkt niebezpieczny jest odpowiedzialnością deliktową opartą na zasadzie ryzyka (Kubiak-Cyruł, 2020), a podmiotem mogącym żądać naprawienia szkody jest poszkodowany, czyli osoba, która wspomnianą szkodę poniosła. Poszkodowanym może być więc wspomniany nabywca, korzystający z rzeczy, a nawet osoba trzecia, która nie ma możliwości zapoznania się z informacjami o produkcie, wobec czego ciężko odnieść do niej przesłankę „oczekiwań konsumenta” (Jagielska, 2009).

Udział producenta i importera w profesjonalnym obrocie gospodarczym jest nierozzerwalnie związany z odpowiedzialnością cywilną i ryzykiem. Może być to ryzyko nieprawidłowego wykonania czy niewykonania kontraktu lub ryzyko wyrządzenia szkody, czego konsekwencją mogą być negatywne skutki finansowe. Ponieważ zgodnie z art. 491⁹ kodeksu cywilnego⁴ (dalej: k.c.)

² Dyrektywa Rady z dnia 25 lipca 1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich dotyczących odpowiedzialności za produkty wadliwe (Dz. U. UE. L. 1985 Nr 210, str. 29 z późn. zm.).

³ Z przeprowadzonej analizy OWU wynika, że ubezpieczenia OC za produkt obejmują szkody wyrządzone produktami wyprodukowanymi przez ubezpieczonego, w tym produktami niebezpiecznymi. Wynika to z faktu, że poszkodowani produktem mogą dochodzić swoich roszczeń także na zasadach ogólnych, dlatego też obejmowanie zakresem ubezpieczenia wyłącznie szkód wyrządzonych produktem niebezpiecznym skutkowałoby zbyt wąskim zakresem ubezpieczenia. Kwestia ta została omówiona w punkcie 5 artykułu.

⁴ Ustawa z dn. 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. 2023 poz. 1610 z późn. zm.).

wyłączenie bądź ograniczenie odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną produktem niebezpiecznym jest niemożliwe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą i narażone na takie ryzyko poszukują skutecznej ochrony ubezpieczeniowej. Mogą ją zapewnić poprzez zawarcie umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, której istotą jest zobowiązanie ubezpieczyciela do zapłaty określonego roszczenia odszkodowawczego za szkody wyrządzone osobom trzecim przez ubezpieczonego przedsiębiorcę. Jak od wielu lat słusznie zauważa się w literaturze przedmiotu, ubezpieczenie OC za produkt to efektywny instrument chroniący interesy tak przedsiębiorców, jak i poszkodowanych, a stosunkowo szybki, prosty i tani proces kompensacji szkód ma bezpośredni wpływ na rzeczywistą ochronę interesów stron (Bajońska, 1990). Poniższa analiza będzie dotyczyła wybranych dziesięciu ofert ubezpieczeń OC, oferowanych przez siedem zakładów ubezpieczeń w Polsce i kierowanych do podmiotów prowadzących działalność gospodarczą o różnych rozmiarach – pod kątem skuteczności ochrony dla wprowadzających produkty do obrotu, ewentualnych wyłączeń odpowiedzialności i przejrzystości warunków⁵.

II. Przedmiot ochrony ubezpieczeniowej

Określenie czy odpowiedzialność za produkt mieści się w podstawowym zakresie ubezpieczenia OC ma dla producentów i importerów znaczenie zasadnicze. Jej wyłączenie z ochrony ubezpieczeniowej wiąże się z koniecznością zawarcia dodatkowej klauzuli (nazywanej „klauzulą OC za produkt”) lub nawet kilku klauzul⁶. W analizowanych ogólnych warunkach ubezpieczenia tylko cztery ubezpieczenia OC przedsiębiorcy uwzględniały odpowiedzialność za produkt niebezpieczny, a kolejne dwa dopuszczały takie włączenie przy zawarciu umowy w wyższym standardzie. W pozostałych czterech ogólnych warunkach ubezpieczenia ubezpieczyciele uzależniali włączenie OC za produkt od zawarcia klauzuli, z czego w jednym przypadku w OWU nie przedstawione zostały żadne szczegóły jej dotyczące, a jedynie wzmianka o możliwości. W przypadku podziału na grupy podmiotów, do której kierowane są badane ubezpieczenia (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie działalności gospodarcze, korporacje), wielkość podmiotu nie miała wpływu na włączenie bądź wyłączenie odpowiedzialności za produkt. Z przeprowadzonej analizy wynika, że niezależnie od rozmiaru ubezpieczanej działalności gospodarczej producenci i importerzy mogą stosunkowo

⁵ Analiza dotyczy następujących ogólnych warunków ubezpieczenia:

1. OWU Odpowiedzialności Cywilnej Ogólnej PZU. Pozyskano z: https://www.pzu.pl/_files/1527382 (20.05.2021).
2. OWU Ubezpieczenia Odpowiedzialności Cywilnej z Tytułu Prowadzenia Działalności Gospodarczej lub Użytkowania Mienia ERGO HESTIA. Pozyskano z: https://cdn.bsbox.pl/files/hestia/YWY7MDA/_2d5b3f3f1368ad809bf1e57608eb5b5a_documents-81872e51-4dc0-433a-abd7-a2f55cbe5d5e.pdf (20.05.2021).
3. OWU Odpowiedzialności Cywilnej dla Firm AVIVA. Pozyskano z: <https://www.aviva.pl/ubezpieczenia-dla-firm/ubezpieczenia-korporacyjne/ubezpieczenie-OC/> (20.05.2021).
4. OWU Odpowiedzialności Cywilnej COMPENSA. Pozyskano z: https://www.compensa.pl/fileadmin/user_upload/OWU/RODO/OWU_OC_RODO.pdf (20.05.2021).
5. OWU Odpowiedzialności Cywilnej ALLIANZ. Pozyskano z: <https://www.allianz.pl/content/dam/onemarketing/cee/azpl/dokumenty/dla-firm/oc-w-biznesie/mienie/owu-oc-2019.pdf> (20.05.2021).
6. OWU dla małych i średnich przedsiębiorstw „Generali, z myślą o firmie” GENERALI. Pozyskano z: https://www.generali.pl/files/strefa-klienta/wazne_dokumenty/wszystkie/owu_małych_i_średnich_przedsiębiorstw_generali_z_myślą_o_firmie_obowiązujące_od_17_maja_2019_r.pdf (20.05.2021).
7. OWU – Kompleksowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej GENERALI. Pozyskano z: https://www.generali.pl/files/klienci-biznesowi/duze-przedsiębiorstwa/owu_kompleksowe_ubezpieczenie_oc_interaktywny_1012021.pdf (20.05.2021).
8. OWU Smartbiznes WARTA. Pozyskano z: https://www.warta.pl/documents/10157/12972721/WARTA%20OWU%20Smartbiznes_C7920_int_.pdf (20.05.2021).
9. OWU Ekstrabiznes WARTA. Pozyskano z: https://www.warta.pl/documents/10157/13181894/WARTA%20OWU%20Ekstrabiznes%20Plus_C7900_IPID.pdf (20.05.2021).
10. OWU – Ubezpieczenie korporacyjne WARTA. Pozyskano z: https://www.warta.pl/documents/10157/13181894/Warta%20OWU%20OC%20dla%20produktow%20korporacyjnych_C7650.pdf (20.05.2021).

⁶ Przykładowo „klauzuli połączenia/obróbki”, uwzględniającą odpowiedzialność ubezpieczyciela w sytuacji wprowadzenia przez ubezpieczonego produktów do obrotu, które po połączeniu doprowadziły do powstania produktu niebezpiecznego finalnie powodującego szkodę.

często spodziewać się wyodrębnienia odpowiedzialności za produkt przez zakłady ubezpieczeń (głównie z uwagi na specyfikę ryzyka ubezpieczeniowego w prowadzonym przedsiębiorstwie), a to natomiast może skutkować wydłużeniem procesu zawierania umowy ubezpieczenia.

III. Definicja produktu w ubezpieczeniach OC

Zdefiniowanie katalogu rzeczy, które ubezpieczyciel uznaje za produkty, ma szczególne znaczenie dla wytwórców i importerów wprowadzających na rynek szeroką gamę produktów lub produkty nietypowe. Unijna definicja produktu została implementowana do k.c. i znajduje się w art. 449¹ § 2 k.c. Zgodnie ze zdaniem pierwszym za produkt uznaje się rzecz ruchomą, nawet jeśli została połączona z inną rzeczą, przez co produktem będzie także część składowa mimo odmiennego uregulowania jej istoty w art. 47 k.c.⁷. Stosownie do zd. 2 przepisu art. 449¹ § 2 k.c., za produkt uznawane są również zwierzęta i energia elektryczna. O ile ograniczenie zakresu definicji tylko do jednego rodzaju energii jest uzasadnione analogicznym wyłączeniem w art. 2 dyrektywy 85/374/EWG, o tyle niezrozumiałe jest włączenie do niej zwierząt oraz szkód przez nie wyrządzonych. Mimo iż zwierzęta zgodnie z art. 1 ustawy o ochronie zwierząt⁸ nie są rzeczą, to w sytuacjach nieunormowanych w ww. ustawie przepisy dotyczące rzeczy stosuje się do nich odpowiednio. Jeśli więc ustawodawca rzeczywiście zamierzał objąć definicją produktu zwierzęta – np. zwierzęta hodowlane, będące wynikiem ich masowej reprodukcji przez człowieka (Banaszczyk, 2020) – to z uwagi na istnienie art. 1 § 2 ustawy o ochronie zwierząt nie ma takiej potrzeby. Gnela (2000) jeszcze bardziej zawężyła to zagadnienie, uznając, że w podanej materii nie chodzi o zwierzęta stricte, a o mogące spowodować szkodę „wadliwe produkty pochodzące ze zwierząt lub od zwierząt”. Niezależnie od wybranej interpretacji, w obu sytuacjach zastosowanie będą miały przepisy dotyczące rzeczy ruchomych, wobec czego wskazanie zwierząt w definicji produktu z art. 449¹ § 2 k.c. należy uznać za *superfluum* ustawowe.

W badanych ogólnych warunkach ubezpieczenia aż sześciu ubezpieczycieli posługuje się kodeksową definicją „produktu”, niekiedy zaś ubezpieczyciele modyfikują przedmiotową definicję i dodają, że produkt musi być wyprodukowany lub wprowadzony do obrotu przez ubezpieczonego. W przypadku trzech analizowanych OWU ubezpieczyciele nazywają produktem rzecz ruchomą, która jest m.in. wytworzona, przetworzona, sprzedana, dystrybuowana lub dostarczona przez ubezpieczonego i która nie znajdowała się w jego posiadaniu w chwili powstania szkody. Tylko w jednym z omawianych OWU ubezpieczyciel zamieścił definicję „produktu” jako rzeczy ruchomej, z wyłączeniem m.in. nieprzetworzonych produktów pochodzenia naturalnego, takich jak produkty rolne, leśne, ryby, rośliny i zwierzęta hodowlane.

Analizując powyższe, można wskazać, że i w przypadku ubezpieczenia OC produktu zauważa się częstą praktykę zakładów ubezpieczeń, jaką jest przenoszenie definicji ustawowych do ogólnych warunków ubezpieczenia. Chociaż należy pozytywnie odnieść się do wykorzystywania w OWU definicji „produktu” z kodeksu cywilnego z uwagi na jej zwięzłość i prostotę, to jeśli ubezpieczyciel nie rozszerza lub nie ogranicza tego pojęcia, nie ma potrzeby definiowania produktu. Podobnie jest w przypadku dodawania ograniczenia w definicji umownej produktu, zgodnie z którym produkt

⁷ Jest to zgodne z dyrektywą 85/374/EWG, która w art. 2 również posługuje się pojęciem „rzeczy składowej”; zob. Dyrektywa Rady z dnia 25 lipca 1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich dotyczących odpowiedzialności za produkty wadliwe (Dz. U. UE. L. 1985 Nr 210, str. 29 z późn. zm.).

⁸ Ustawa z dn. 21.08.1997 r. o ochronie zwierząt (Dz. U. 2020 poz. 638).

musi być wyprodukowany lub wprowadzony do obrotu przez ubezpieczonego. Oczywistym jest, że producent wytwarza swoje produkty, natomiast niewprowadzenie produktu do obrotu to podstawowa przesłanka egzegeneracyjna pozwalająca na wyłączenie odpowiedzialności za produkt niebezpieczny, co prowadzi do wniosku, że nie ma konieczności dodawania takiego ograniczenia do definicji umownej produktu. Modyfikacje pojęcia „produktu” i określenie go jako „sprzedany, dystrybuowany czy dostarczony” przez ubezpieczonego należałoby zamienić na zwrot „wprowadzenie do obrotu”, w celu większej klarowności i jednoznaczności pojęć, a wyłączenie z definicji nieprzetworzonych produktów rolnych i zwierząt należy uznać za znaczne ograniczenie ochrony ubezpieczeniowej⁹.

IV. Definicja wprowadzenia produktu do obrotu w ubezpieczeniach OC

„Wprowadzenie produktu do obrotu” to chwila mająca wpływ na zakres odpowiedzialności producentów i importerów¹⁰ oraz istotny moment dla określenia terminu przedawnienia. Ani kodeks cywilny, ani dyrektywa 85/374/EWG w swojej treści nie dookreślają co znaczy wskazane pojęcie. W przepisach unijnych oznacza on pierwsze „dostarczenie produktu w celu jego dystrybucji, konsumpcji lub używania na rynku wspólnotowym w ramach działalności handlowej, odpłatnie lub nieodpłatnie”¹¹. W literaturze wskazuje się, że chodzi o pierwsze udostępnienie produktu na rynku poprzez zawarcie stosownej umowy i przekazanie rzeczy, w związku z czym produkt staje się towarem (Łętowska, 2001). Kwestia tego czy rozumie się przez to udostępnienie do obrotu dwustronnie profesjonalnego, czy konsumenckiego nie ma znaczenia w omawianej materii, ponieważ przy roszczeniach z tytułu odpowiedzialności za produkt niebezpieczny odszkodowanie za sam zniszczony produkt niebezpieczny nie należy się. Jeśli chodzi o obszar udostępnienia, w przypadku importera, który w art. 449⁵ k.c. definiowany jest jako wprowadzający produkt zagraniczny do obrotu krajowego w zakresie prowadzonego przez siebie przedsiębiorstwa, mowa oczywiście o wprowadzeniu produktu na teren Unii Europejskiej z kraju trzeciego, a wyrażenie „do obrotu krajowego” jest konsekwencją uchwalenia omawianej regulacji przed przystąpieniem Polski do UE. Producent wprowadza zaś po raz pierwszy produkt na terenie jednego z państw członkowskich, lecz dzięki swobodzie gospodarczej będzie mógł dokonać takiego wprowadzenia w innych państwach Unii (Rutkowska i Trabszys, 2016).

Z analizowanych dziesięciu ogólnych warunków ubezpieczenia, pojęcie „wprowadzenia produktu do obrotu” zostało wprowadzone w sześciu OWU, z czego tylko jeden ubezpieczyciel zdefiniował je jako pierwsze udostępnienie produktu w obrocie handlowym na terytorium danego państwa. W pozostałych ogólnych warunkach ubezpieczenia wprowadzenie produktu do obrotu jest definiowane przez dwa określenia: „przekazanie produktu osobie trzeciej przez ubezpieczonego”, które musi być „trwałe lub na czas określony”. Brak precyzji językowej i terminologicznej

⁹ Tego typu wyłączenie jest ponadto niespotykane i niezrozumiałe; funkcjonowało w pierwotnej wersji dyrektywy 85/374/EWG, lecz następnie w 1999 r. zmieniono treść dyrektywy i w Polsce przyjęto zmienioną definicję produktu, włączającą tego typu produkty.

¹⁰ Na potrzebę objęcia zakresem ubezpieczenia szkód powstałych po wprowadzeniu produktu do obrotu Nesterowicz zwracał uwagę już w 1989 r. w artykule analizującym ówczesne ubezpieczenie OC za wady produktu w obrocie krajowym wprowadzone przez PZU. Zgodnie z OWU tego ubezpieczenia, ubezpieczyciel odpowiadał wyłącznie za szkody spowodowane produktem wyprodukowanym w okresie objętym ubezpieczeniem. Jak słusznie zauważył Nesterowicz, takie uregulowanie jest sprzeczne z istotą omawianego ubezpieczenia, które ma chronić nie tylko producenta, lecz także konsumenta (Nesterowicz, 1989).

¹¹ Dec. Parlamentu Europejskiego i Rady nr 768/2008/WE z dn. 9.07.2008 r. w sprawie wspólnych ram dotyczących wprowadzania produktów do obrotu, uchylająca decyzję Rady 93/465/EWG (Dz. U. UE. L. 2008 Nr 218, str. 82).

w omawianych OWU związany jest z brakiem definicji kodeksowej i prostotą określeń używanych przez ubezpieczycieli. Niefiniowanie w OWU wprowadzenia produktu do obrotu wydaje się natomiast uzasadnione skorzystaniem z definicji produktu z kodeksu cywilnego, w której nie pojawia się ten zwrot. Ubezpieczyciel nie uważa więc za słuszne charakteryzowanie go. Niezależnie od wspomnianych wcześniej argumentów, pojęcie „wprowadzenia produktu do obrotu” należy uznać za jedno z najistotniejszych wyrażenia określających istotę odpowiedzialności za produkt niebezpieczny, w związku z czym w ogólnych warunkach ubezpieczenia nie powinno się tego pojęcia pomijać czy definiować w nadto uproszczony sposób.

V. Definicja szkody w ubezpieczeniach OC

Rozważania na temat tego, jak szkoda rozumiana jest przez ubezpieczycieli, należy rozpocząć od przedstawienia roszczeń podlegających kompensacji na podstawie przepisów o produkcie niebezpiecznym. Co istotne, regulują one jedynie zakres odszkodowania za szkodę na mieniu, czyli szkodę wyrządzoną na majątku poszkodowanego. Ważne, że roszczenie nie będzie dotyczyć samego produktu niebezpiecznego. Podmiot poszkodowany jego wadliwymi właściwościami nie może ubiegać się o odszkodowanie ani za zniszczony produkt, ani za ewentualne utracone korzyści związane z jego używaniem. W przypadku pozostałych szkód majątkowych nabycie roszczenia odszkodowawczego obwarowane jest dodatkowo dwoma obostrzeniami. Jak wcześniej wspomniano, odpowiedzialność producenta i importera za zniszczone bądź uszkodzone rzeczy zaistnieje tylko wtedy, kiedy poszkodowany korzystał w nich przede wszystkim w ramach osobistego użytku i do takich celów są one najczęściej przeznaczane. Odszkodowanie za szkodę na mieniu przysługuje więc tylko osobom fizycznym.

Drugim z obostrzeń dotyczących roszczenia odszkodowawczego za szkody na mieniu jest ograniczenie kwotowe. Jeśli szkoda wyrządzona przez produkt niebezpieczny nie przekracza równowartości 500 euro, odpowiedzialność producenta i importera na podstawie przepisów 449⁽¹⁻¹⁰⁾ k.c. podlega wyłączeniu. Oczywiście, uzależnienie nabycia roszczenia odszkodowawczego od osiągnięcia progu pieniężnego w wyrządzonej szkodzie na mieniu jest wynikiem implementacji przepisów dyrektywy 85/374/EWG, jednak krytyce należy poddać brak określenia przez rodzimego ustawodawcę sposobu obliczania równowartości 500 euro w złotych i pozostawienie tej kwestii orzecznictwu i doktrynie. Proponowaną w literaturze przedmiotu koncepcję oszacowywania równowartości przy użyciu średniego kursu euro NBP z dnia orzekania odszkodowania (Banaszczyk, 2020) należy uznać za co najmniej dyskusyjną; głównie z uwagi na coraz dłuższe czasy trwania postępowania sądowego, wahania kursów walut i zmiany w wartości rzeczy, w związku z czym straty przekraczające próg 500 euro na dzień wniesienia pozwu, na dzień orzekania o odszkodowaniu mogą nie zostać uwzględnione. Zdecydowanie bardziej adekwatną do problematyki, a także bezpieczniejszą dla poszkodowanego propozycją jest obliczanie równowartości tej kwoty za pomocą średniego kursu euro NBP na dzień wniesienia powództwa o odszkodowanie lub na moment powstania szkody na mieniu (Bagińska, 2000).

Chociaż kodeks cywilny nie zawiera unormowań w kwestii naprawienia szkód na osobie wyrządzonych przez produkt niebezpieczny, nie skutkuje to wyłączeniem możliwości dochodzenia odszkodowania przez poszkodowanego. W rzeczywistości, polskie przepisy – w odróżnieniu od

dyrektywy 85/374/EWG, która reguluje jedynie szkody wynikłe ze śmierci i uszkodzenia ciała – zgodnie z treścią 491¹⁰ k.c. umożliwiają naprawienie szkód na osobie na zasadach ogólnych, co skutkuje szerokim zakresem roszczeń o odszkodowania, zadośćuczynienia (Kępiński, 2005) i renty. Jest to widoczne także w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych, poszkodowany może dochodzić swoich roszczeń na zasadach ogólnych obok reżimu odpowiedzialności za produkt niebezpieczny (tak np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 2019 r., sygn. III CSK 209/17)¹², a nawet jeśli odpowiedzialność za produkt niebezpieczny producenta czy importera zostanie wyłączona, można tym podmiotom przypisać odpowiedzialność cywilną na podstawie art. 415 k.c. (wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 26 marca 2019 r., sygn. I Aga 245/18)¹³. Producent i importer, zgodnie z artykułami 415, 416, 444 k.c. i n., mogą zostać zobowiązani do naprawienia szkód w przypadku uszkodzeń ciała, rozstroju zdrowia, utracenia zdolności do pracy, śmierci i naruszenia dóbr osobistych. Szkody na mieniu prywatnym o równowartości nieprzekraczającej 500 euro, a także szkody na mieniu używanym do pracy zawodowej lub w innym, nieosobistym charakterze również będą podlegać odpowiedzialności za szkody na zasadach ogólnych. Poszkodowany produktem niebezpiecznym ma ponadto możliwość wyboru między odpowiedzialnością deliktową a kontraktową – ustawodawca dopuszcza skorzystanie z odpowiedzialności za szkody wynikające z niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania oraz odpowiedzialności z tytułu rękojmi za wady i gwarancji jakości (choć bezzasadne jest odrębne wskazanie rękojmi, stanowiącej przecież szczególny rodzaj odpowiedzialności *ex contractu* – zob. Rajski, 2001).

W ubezpieczeniach OC przedsiębiorców, szkodę pojmuje się jako odpowiedzialność za szkody powstałe w wyniku wady produktu lub powstałe na skutek dostarczenia produktu innego niż ustalono w umowie, co oznacza uwzględnienie obu reżimów odpowiedzialności w ramach tej definicji. Ubezpieczyciele nie wyłączają natomiast szkód na osobie wyrządzonych produktem, co prowadzi do wniosku, że ubezpieczenie OC za produkt obejmuje wszystkie możliwe roszczenia: z tytułu odpowiedzialności za produkt niebezpieczny i wyrządzone produktem szkody, ale dochodzone na podstawie innych tytułów. Takie rozwiązanie stwarza kompleksową ochronę ubezpieczeniową producentów i importerów, i mimo niejasności terminologicznej, należy uznać je za słuszne. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorców obejmuje więc szkody nazywane rzeczowymi lub na mieniu polegające na rzeczywistej utracie, zniszczeniu czy uszkodzeniu rzeczy wraz z utraconymi korzyściami, dochodzone na podstawie odpowiedzialności za produkt niebezpieczny i z pozostałych tytułów, a ponadto także szkody osobowe polegające na śmierci, uszkodzeniach ciała czy rozstroju zdrowia wraz z utraconymi korzyściami poszkodowanego, które mógłby osiągnąć, gdyby nie doszło do uszkodzeń ciała lub rozstroju zdrowia. Ponadto, jak wynika z uchwały Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2021 r., sygn. III CZP 34/20, w przypadku wyrządzenia szkody przez produkt niebezpieczny w postaci uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia poszkodowanego możliwe jest przyznanie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę¹⁴. Z uwagi na szeroki zakres odpowiedzialności producentów i importerów, należy pozytywnie ocenić równie szeroki zakres ochrony ubezpieczeniowej.

¹² Wyr. SN z dn. 29.05.2019 r., III CSK 209/17, LEX nr 2680303.

¹³ Wyr. SA w Łodzi z dn. 26.03.2019 r., I AGa 245/18, OSA 2020, nr 2, poz. 138.

¹⁴ Uchwała SN z dn. 6.07.2021 r., III CZP 34/20, OSNC 2021, nr 12, poz. 82.

VI. Pojęcie „szkody seryjnej”

„Szkoda seryjna” to pojęcie charakterystyczne dla ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej za produkt. Powiązane jest ono bezpośrednio z triggerami, które określają czasowy zakres ochrony ubezpieczenia i pomagają ustalić, z której polisy należy skorzystać w sytuacji wystąpienia wypadku. Praktykowanym rozwiązaniem stosowanym w ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorców jest trigger *loss occurrence*, ustanawiający moment powstania szkody jako zdarzenie, które musi wystąpić w trakcie trwania umowy ubezpieczenia, aby można było skorzystać z ochrony (Woronkiewicz, 2020). Na potrzeby odpowiedzialności za produkt również korzysta się z tego triggera, lecz stworzono dodatkowo pojęcie „szkody seryjnej”. Polega ona na domniemaniu, że wszystkie szkody wynikające z tego samego wypadku lub z tej samej przyczyny uważane są za jeden wypadek, a za moment wypadku przyjmuje się datę wystąpienia pierwszej szkody, o ile nastąpiła ona w trakcie trwania umowy ubezpieczenia. Oznacza to, że mimo rozwiązania lub wygaśnięcia umowy, ubezpieczyciel dalej będzie zobowiązany do udzielania ochrony ubezpieczeniowej w przypadku serii produktów, z których minimum jeden wyrządził szkodę po raz pierwszy w trakcie trwania umowy. Takie rozwiązanie podyktowane jest stosunkowo krótkim okresem, na jaki zawierana jest umowa (średnio 12 miesięcy) i ma na celu ułatwić ubezpieczycielom kalkulację ryzyka, zwłaszcza gdy zakresem ubezpieczenia obejmowane są produkty wprowadzone do obrotu przed zawarciem umowy (Woronkiewicz, 2020).

VII. Zakres terytorialny

Ponieważ wypadki związane z produktem mogą zdarzyć się nie tylko na terenie Polski, lecz także w innych państwach, ważne jest przeanalizowanie zakresu terytorialnego ochrony ubezpieczeniowej. W analizowanych ogólnych warunkach ubezpieczenia przeważająca liczba ubezpieczycieli zapewnia ochronę ubezpieczeniową dla wypadków ubezpieczeniowych niezależnie od tego, gdzie powstały, o ile produkt został wprowadzony do obrotu na terenie RP. Stosunkowo często ochroną ubezpieczeniową są objęte szkody wyrządzone w związku z wprowadzeniem produktu do obrotu na terytorium RP, które powstały na terytorium RP. Zdarza się, że OWU obejmują swym zakresem także szkody wyrządzone poza terytorium RP z wyłączeniem krajów, takich jak Stany Zjednoczone, Kanada, Australia i Nowa Zelandia, jeśli produkt został wprowadzony do obrotu przez ubezpieczonego na terenie Polski, o ile produkt nie był przygotowany do eksportu i ubezpieczony nie wiedział, że zostanie on wyeksportowany. Druga z przedstawionych sytuacji jest przez ubezpieczycieli nazywana „eksportem pośrednim” i w uproszczeniu polega na zakupie i wywozie towarów do państwa leżącego poza obszarem Unii Europejskiej przez zagranicznego nabywcę. Ubezpieczony może także rozszerzyć zakres terytorialny ubezpieczenia o szkody powstałe poza terytorium RP poprzez dodatkową klauzulę, jeśli ubezpieczyciel nie oferuje tak szerokiej ochrony w podstawowym wariantcie ubezpieczenia.

Z analizy wskazanych produktów ubezpieczeniowych wynika, że ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za produkt łączy jeden element – ochroną ubezpieczeniową objęte są takie wypadki ubezpieczeniowe, które powstały w wyniku wprowadzenia produktu do obrotu na terytorium Polski. W ponad połowie zbadanych ogólnych warunków ubezpieczenia za produkt, ubezpieczyciel przejmuje odpowiedzialność za wypłatę odszkodowania, nawet jeśli wypadek ubezpieczeniowy wydarzy

się poza terytorium RP. Wydaje się, że tak szeroki zakres ochrony zaspokoi potrzeby producentów i importerów związane ze sprzedażą produktów w innych krajach. W pozostałych przypadkach, nawet jeśli ubezpieczyciel przejmuje odpowiedzialność tylko za szkody wyrządzone na terenie Polski, najczęściej ubezpieczony ma możliwość rozszerzenia tego terenu poprzez odpowiednią klauzulę, co wskazuje na elastyczność i możliwość personalizowania tego ubezpieczenia.

VIII. Wyłączenia z zakresu ochrony ubezpieczeniowej

Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za produkt nie pokrywają wszystkich szkód wyrządzonych przez produkt. We wszystkich analizowanych ubezpieczeniach ubezpieczyciele zdecydowali się na wyłączenie z zakresu ubezpieczenia szkód wyrządzonych umyślnie przez przedsiębiorcę. Ochroną ubezpieczeniową są natomiast objęte szkody wyrażone rażącym niedbalstwem, co budzi w doktrynie kontrowersje z uwagi na częste jednoczesne uznanie świadomego wprowadzenia produktu do obrotu za winę umyślną. Zajmujący się tym tematem autorzy zgodnie twierdzą, że jest to zdecydowanie rozszerzające ujęcie winy umyślnej, jednak nieco odmiennie określają skutki takich postanowień. Według Sukiennika (2003), jest to zrozumiałe działanie prewencyjne, zgodne z dyrektywą 85/374/EWG i aktualnymi wzorcami umownymi, Woronkiewicz (2020) natomiast uważa, że jest to działanie prewencyjne, aczkolwiek może zostać uznane za „nieważne, sprzeczne i wykluczające się”, podając jako podstawę tych twierdzeń wyrok Sądu Rejonowego w Kaliszu. Wskazane postanowienia zawierają aż dziewięć z dziesięciu badanych ogólnych warunków ubezpieczenia, lecz nie były przedmiotem rozważań ani sądów wyższej instancji, ani nie znajdują się w Rejestrze klauzul niedozwolonych prowadzonych przez UOKiK. Dlatego można uznać, że rozważania dotyczące ich ważności są w dużej mierze teoretyczne i przedsiębiorcy mogą się ich spodziewać w dostępnych ubezpieczeniach zawierających OC za produkt.

Inne wyłączenia stosowane w ogólnych warunkach ubezpieczenia to najczęściej nieuznawanie szkód powstałych w samym produkcie niebezpiecznym bądź wyrządzonych przez produkt bez ważnych atestów, zezwoleń czy certyfikatów wymaganych prawem (Malinowska-Kamińska, 2000). Stosunkowo często pojawia się także wyłączenie szkód spowodowanych niepełnowartościowym produktem, który został wprowadzony do obrotu z informacją o swoich brakach. W większości ogólnych warunków ubezpieczenia z jego zakresu wyłączane są szkody wynikające z tzw. produktów z natury niebezpiecznych: azbestu, wyrobów tytoniowych, formaldehydu i innych. Równie często wyłączane są szkody wyrządzone przez produkty zawierające ludzką krew, osocze czy substancje krwiopodobne lub spowodowane w wyniku uszkodzenia kodu genetycznego bądź przez produkty genetycznie zmodyfikowane. Jeśli ubezpieczyciel stosuje różne klauzule dotyczące odpowiedzialności za produkt niebezpieczny, wyłączeniu będą podlegały wszelkie szkody objęte klauzulami, takie jak spowodowane wadą produktu, który powstał przez połączenie lub obróbkę produktów dostarczonych przez przedsiębiorcę z innymi produktami. Pojawiają się także wyłączenia dotyczące wyrobów medycznych lub szkód spowodowanych reklamą wprowadzającą w błąd czy brakiem etykiety odnoszącej się do sposobu użytkowania produktu. Wyłączenia z zakresu ubezpieczenia OC w ogólnych warunkach ubezpieczenia należy uznać za zrozumiałe, precyzyjne oraz najczęściej optymalnie chroniące interesy ubezpieczyciela i ubezpieczonego, a konieczność zastosowania kilku klauzul dotyczących produktu niebezpiecznego może się nawet okazać korzystna finansowo, jeśli przedsiębiorca nie potrzebuje skorzystać ze wszystkich.

IX. Wnioski

Chociaż odpowiedzialność za produkt niebezpieczny znajduje się w polskim kodeksie cywilnym od dwóch dekad, nie wszystkie kwestie z nią związane zdają się być rozstrzygnięte przez sądy bądź jednomyślnie wyjaśnione w literaturze. Rozważania czy instytucja odpowiedzialności za produkt niebezpieczny jest w polskim kodeksie cywilnym potrzebna są zawsze rozważaniami czysto teoretycznymi, jej treść została bowiem narzucona przepisami unijnymi. Ogólna idea stojąca za stworzeniem zbliżonego systemu odpowiedzialności dla poszkodowanych produktem niebezpiecznym jest oczywiście słuszna, tym bardziej w dobie społecznych migracji między państwami członkowskimi może się okazać sporym ułatwieniem.

Specyfika ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorców jest przedmiotem wielu opracowań, artykułów i monografii, dlatego też przedstawiona we wcześniejszych punktach analiza skupiała się jedynie na aspektach praktycznych i porównaniu regulacji kodeksowej ze stworzoną przez ubezpieczycieli. Wydaje się, że dostępne na rynku ubezpieczenia mają uzasadniony i pożądaný przez producentów czy importerów poziom ochrony ubezpieczeniowej. Niektóre postanowienia ogólnych warunków ubezpieczenia można uznać za niepełne czy nieprecyzyjne, natomiast z przeprowadzonych badań wynika, że jest to stosunkowo często standard umów ubezpieczenia OC, tak jak wyłączenia i zobowiązania ubezpieczonych przedsiębiorców do określonych zachowań celem obowiązywania ochrony (przykładowo, testowanie produktu przed wprowadzeniem na rynek). Kwestią niekorzystną dla producentów i importerów, wynikającą z rozszerzenia zakresu ochrony o odpowiedzialność za produkt w porównaniu ze zwyczajowym zakresem ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, jest znaczący wzrost składki ubezpieczeniowej – od 20 do 40% (Skibińska, 2011), a także ewentualna konieczność włączenia wspomnianej odpowiedzialności dodatkową klauzulą. Zdecydowanie pozytywnie należy ocenić objęcie szkód osobowych i majątkowych w ramach ubezpieczenia OC z odpowiedzialnością za produkt, a także stosowanie instytucji szkody seryjnej, szczególnie korzystnej dla przedsiębiorców wprowadzających do obrotu duże serie produktów.

Bibliografia

- Bagińska, E. (2000). Nowe unormowanie odpowiedzialności cywilnej za produkt. *Przegląd Sądowy*, (9).
- Bajońska, A. (1990). Ubezpieczenie odpowiedzialności za produkt w praktyce. *Wiadomości ubezpieczeniowe*, (7–8).
- Banaszczyk, Z. (2020). Komentarz do art. 449¹ k.c. W K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny. Komentarz Tom I*. Wydawnictwo C.H. Beck.
- Gnela, B. (2000). *Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (tzw. odpowiedzialność za produkt)*. Wydawnictwo Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Jagielska, M. (2009). *Odpowiedzialność za produkt*. Wolters Kluwer.
- Kępiński, M. (2005). O zakresie odpowiedzialności za za produkt niebezpieczny. W L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa profesora Maksymiliana Pazdana*. Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Kubiak-Cyruł, A. (2020). Komentarz do art. 449¹ k.c. W M. Załucki (red.), *Kodeks Cywilny. Komentarz*. Wydawnictwo C.H. Beck.

- Kunkiel-Kryńska, A. (2012). Prawo konsumenckie UE – wzorzec konsumenta – wprowadzenie i wyrok TS z 6.07.1995 r. w sprawie C-470/93 Verein gegen Unwesen in Handel und Gewerbe Köln e.V. v. Mars GmbH. *Europejski Przegląd Sądowy*, (4).
- Kuźmicka-Sulikowska, J. (2013). Pojęcie produktu niebezpiecznego na gruncie przepisów kodeksu cywilnego dotyczących odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez ten produkt. W J. Mazurkiewicz (red.), *Księga dla naszych kolegów: prace prawnicze poświęcone pamięci doktora Andrzeja Ciska, doktora Zygmunta Masternaka i doktora Marka Zagrosika*. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Pozyskano z: http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/42758/PDF/23_Joanna_Kuzmicka_Sulikowska.pdf (20.05.2021).
- Łętowska, E. (2001). *Ochrona niektórych praw konsumentów. Komentarz*. Wydawnictwo C.H. Beck.
- Malinowska-Kamińska, K. (2000). Ubezpieczenie odpowiedzialności za produkt – prawne aspekty odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń. *Prawo Asekuracyjne*, (2).
- Nestorowicz, M. (1989). Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej za produkt. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, (5).
- Rajski, J. (2001). Odpowiedzialność za produkt niebezpieczny w świetle nowych przepisów kodeksu cywilnego. *Przegląd Prawa Handlowego*, (1).
- Rutkowska, E. i Trabszys, B. (2016). Odpowiedzialność zbywcy za produkt niebezpieczny sprowadzony przez niego do Polski z innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej. *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny*, 8(5). Pozyskano z: <https://ikar.wz.uw.edu.pl/images/numery/39/82.pdf> (20.05.2021).
- Skibińska, R. (2011, 16 grudnia). *Ubezpieczenie OC za produkt niebezpieczny*. Pozyskano z: <https://www.rp.pl/artukul/769755-Ubezpieczenie-OC-za-produkt-niebezpieczny.html> (28.05.2021).
- Sukiennik, P. (2003, 1 kwietnia). *Zakres ubezpieczenia OC. Wyłączenie winy umyślnej*. Pozyskano z: https://dziennikubezpieczeniowy.pl/2003/04/01/Zakres_ubezpieczenia_OC_1%0AWylaczenie_winy_umyslnej/artukul/11406 (01.06.2021).
- Woronkiewicz, J. (2020). Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej. W D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak (red.), *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*. Wydawnictwo Wolters Kluwer.